

Rakkere, natmænd og kæltringer

(Af Jesper Ratjen)

Chr. IIs lov for byerne 1522 bestemte, at der i hver købstad skulle være en bøddel og en rakker.

Bøddlen eller mestermanden var en afskyet ”embedsmand”, ansat af byens råd til at varetage datidens barbariske straffe: Henrettelser (halshugning eller hængning), tortur (f.eks. knibning med glødende tænger inden henrettelsen) og kagstrygning (piskning med den ”nihalede kat” bundet til en pæl – ”kagen” foran rådhuset).

Rakkeren var var bøddlens medhjælper. Han førte de dødsdømte til retterstedet og efter henrettelsen og passende tids udstilling på hjul og stejle eller i galgen var det rakkerens hverv at begrave resterne på galgebakken. Selvmordere begravede han udenfor kirkediget. Derudover havde rakkeren andre ”uærlige” hverv som at flå selvdøde dyr, kastrere husdyr, fjerne ådsler, feje skorstene og byens gader samt tømme lokumspande om natten – det sidste hverv gav ham også betegnelsen **natmand**.

Som ”tak” for udførelsen af disse mange nyttige og nødvendige hverv, blev disse natmænd omgærdet med en afsky, som også omfattede deres koner og børn, og som stemplede disse ”natmands-familier” i flere generationer, hvor natmandserhvervet derfor gik i arv. De måtte bo afsides i udkanten af byen (evt. i Bøddelstræde – i Kolding siden omdøbt til Brostræde) eller udenfor byen. I kirken sad de på den bageste bæk (evt. en speciel primitiv ”rakkerbæk”) og da ingen godvilligt ville stå fadder for deres børn, ses det ofte, at byens standspersoner – borgmester, rådmænd og deres fruer (som jo ikke var i fare for at tabe i agtelse) som en slags ”tvangsfaddere” optræder ved natmandsbørns dåb. Ingen ville godvilligt røre ved noget en af natmandsfamilie havde rørt ved. På kroerne var de ilde set, da disse udstødte let kunne komme i slagsmål med knivstikkeri.

For at ærlige folk ikke skulle risikere at drikke af et glas en rakker tidligere havde benyttet, fandtes særlige ”rakkerglas” med træfod. (I dag en kostbar antikvitet).

I landdistrikterne (overalt, men nok mest i de tyndt befolkede egne i midt- og østjylland) optrådte omvandrende natmandsfamilier. Også her var der selvdøde kreaturer og heste, som skulle flås, men de fungerede også som omvandrende håndværkere; glarmagere og blikkenslagere med hjemmelavede piskeris og andre blikting.

Natmandsfamilierne havde tilhørsforhold i et sogn, hvor de også kunne have en beskeden bolig, som base for deres vandring. Undervejs har disse vandrende familier haft kummerlige forhold. I forbindelse med børnefødsler støder vi i kirkebøgerne på, at den fødende kvinde har haft kortvarigt husly imens hos en husmand på vejen. Bønderne i Jylland gav dem navn af **kæltringer** fordi de ”kiæltrede” – hvilket betyder: at tigge eller trygle. Det var ikke i den senere betydning – bedragere. Det var forbudt at tigge/betle/kiælte udenfor det distrikt, man kunne erhverve tilladelse med ”tiggertegn” til.

Sognets fattigfoged havde som pligt at få dem lempet over sognegrænsen til naboen hurtigst muligt.

Naturligvis er der også forekommet en del druk og småtyverier af mad og klæder undervejs, hvilket blev bedømt meget strengt og kunne give arrestophold på vand og brød.* Alvorligere forbrydelser som røverier og drab har man også hørt om. Alt i alt er fremmede, bortdragende folk, med rette eller urette, nemme at beskyldes for alskens dårligdom.

**I straffeloven af 1866, en særlig kortvarig frihedsstraf, hvor fangen kun fik vand, rugbrød og groft salt, dog afbrudt af en eller flere mellemdage på sædvanlig fangekost (ved 4 dages afsoning var én dag på vand og brød). Straffen blev afskaffet i 1933, men blev dog anvendt indtil sidst i 1950'erne.*